بۆچی بڕیارنامەی ٣٧٧ و مادەی ٩٩ی پەیماننامەی UN نەیانتوانی شەڕی غەززە بووەستێنن؟..

فەرمان محەمەد

ئاشکرایە کە بڕیارنامەی ٣٧٧ و ماددەی ٩٩ بەدرێژایی مێژووی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ١٩٤٥ەوە زۆر بەدەگمەن پەنایان بۆ بردراوە، بەڵام لە ماوەی ٧٠ ڕۆژی شەڕی ئیسرائیل-حەماس، سکرتێری گشتیی، هەموو دەستەڵات و کارتەکانی سنووری دەستەڵاتی خۆی بەکارهێناوە بۆ وەستاندنی شەڕ.

لێرەدا دەکرێت بپرسین ئاخۆ نەتەوە یەکگرتووەکان، دەتوانێت یارمەتیدەر بێت لە هەوڵەکانی بۆ وەستاندنی شەڕی ئیسرائیل و حەماس، وەک ئەرکی سەرەکیی خۆی؟

ئەرکی سەرەکیی نەتەوە یەکگرتووەکان پاراستنی ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتییە. لە بەشی شەشەمی میساقەکەدا چارەسەرکردنی ناکۆکییەکان بەشێوەیەکی ئاشتییانە، لە ڕێگەی دەستێوەردانی ئەنجومەنی ئاسایشەوە، بە ڕێگەکانی وەک دانوستاندن، نێوەندگیریی، ناوبژیوانیی و بڕیاری دادوەریی دیاریکراوە. ئەنجومەنی ئاسایش دەتوانێت لێکۆڵینەوە لە هەر ناکۆکییەک یان بارودۆخێک بکات بۆ ئەوەی بزانێت ئایا ئەگەری ئەوە هەیە ئاشتی و ئاسایشی نێودەوڵەتی بخاتە مەترسییەوە. لە هەر قۆناغێکی ناکۆکییەکەدا، ئەگەر لایەنەکان نەیانتوانی بە ڕێگەی ئاشتییانە ناکۆکییەکە یەکلایی بکەنەوە، ئەوە ئەنجومەن دەتوانێت ڕێکار یان شێوازی گونجاو پێشنیار بکات.

ئامانجی سەرەکیشی دەستبەرکردنی ئاسایشی بەکۆمەڵە، کە بنەمای بەشی حەوتەمی میساقەکەیە، کە دەستەڵات بە ئەنجومەنی ئاسایش دەدات بۆ گرتنەبەری ڕێوشوێنی زۆرەملێ لە سزای دیپلۆماسیی، ئابووریی و دوواتر دەستێوەردانی سەربازیی و چەکداریی لەو دۆخانەی کە هەوڵەکانی چارەسەرکردنی ئاشتییانە شکست دەهێنێت. بەڵام لە کاتی شەڕی سارددا ئەم جۆرە ڕێوشوێنانە بە دەگمەن جێبەجێ دەکران، چونکە گرژییەکانی نێوان ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەت ڕێگریان لە ئەنجومەنی ئاسایش دەکرد لەسەر ڕێککەوتن و دەرکردنی بڕیار. ئێستاش گەڕاوینەتەوە هەمان دۆخی جەنگی سارد، کە بەجەنگی ساردی دووەم

ناودەبردرێت، بەو پێیەی ئەمریکا ڕێگرە لە دەرکردنی هەر بڕیارنامەیەک بۆ وەستاندنی جەنگ.

کەواتە بڕیارنامەی٣٧٧ و مێژووەکەی چییە؟ ئایا دەتواندرێت بەکاربهێندرێت بۆ ئەوەی بەدەوری ڤیتۆی ئەمریکادا تێپەڕێت بۆ وەستاندنی ئەو شەڕە؟

لە مادەی ٢٧، بڕگەی ٣ی میساقەکەدا هاتووە، کە بڕیارنامە جەوهەرییەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش پێویستیان بە دەنگی بەڵێی نۆ ئەندام هەیە "لەوانەش دەنگی هاوڕایی ئەندامانی هەمیشەیی". بەڵام زۆرینەی ئەندامانی ئەنجوومەنی ئاسایش هاوڕابوون کە ئامادەنەبوون لە ژووری کۆبوونەوەکە، ناتوانێت ڕێگریی لە ئەرگانی سەرەکیی نەتەوە یەکگرتووەکان بکات، کە بەشێوەیەکی درووست مامەڵە بکات، ئەمەش بۆچوونێک بوو کە دواتر لەلایەن دادگەی دادی نێودەوڵەتیی (ICJ)ـەوە پشتڕاستکرایەوە. زۆرجار لەمپەری بەردەم دەرکردنی بڕیار لە ئەنجوومەنی ئاسایش، بوونی ناکۆکی وڵاتە زلهێزەکان بەتایبەت ڕووسیا و ئەمریکایە، بۆیە پەنا دەبردرێتە بەر ئەم بڕیارنامەیە. بڕیارنامەی 377؛ کە بە "یەکگرتن بۆ ئاشتیی" ناسراوە، ئامانج لێی چارەسەرکردنی دۆخێکە کە نەتەوە یەکگرتووەکان نەتوانێت بەرپرسیاریەتی سەرەکیی خۆی لە پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتییدا جێبەجێ بکات. ئەنجوومەنی گشتیی دەتوانێت بە بەکارهێنانی میکانیزمی دانیشتنی تایبەت و لەناکاو کۆببێتەوە، بۆ ئەوەی ڕاسپاردەی بەکۆمەڵ پێشکەش بکەن، بەڵام لەڕووی یاساییەوە پابەندکەر نییە و بابەتەکە درێژ نابێتەوە بۆ بڕیاردانی پابەندکەر، وەک ئەوەی ئەنجوومەنی ئاسایش کە بڕیارەکانی پابەندکەرن.

ئەم بڕیارنامەیە، دەستەڵات بە ئەنجوومەنی گشتیی دەدات، یەکەم: کە لەڕێگەی ئەمینداری گشتییەوە کۆبوونەوەیەک گرێبدات، بۆ دەرکردنی ڕاسپاردە بۆ ئەندامان و ڕێوشوێنی بەکۆمەڵ، لەوانەش بەکارهێنانی هێزی چەکدار لە کاتی پێویستدا. بەڵام لێرەدا بەلایەنی کەمەوە دەبێت ئەندامێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی نەتەوە یەکگرتووەکان یان کۆمەڵێک ئەندامی ئەنجوومەنی گشتیی لەگەڵ بانگهێشتکردنی بڕیارنامەکەدا ببن، بۆ ئەوەی بچێتە بواری جێبەجێکردنەوە.

بۆ ئەم بڕیارنامەیە بۆ وەستاندنی شەڕی غەززە بێئەنجام بوو؟

هەموو بڕیارەکانی ئەنجوومەنی گشتیی UNGA تەنیا ڕاسپاردەن، ئەمەش بەو مانایەیە، کە بە پێچەوانەی هەندێک لە بڕیارەکانی ئەنجوومەنی ئاسایش، ئەم بڕیارنامانە لەڕووی یاساییەوە پابەندکەر نین.

ئەمەش واتە دەتواندرێت پێشنیارەکانی بەبێ هیچ دەرئەنجامێک پشتگوێ بخرێن. ئیسرائیل لە ماوەی ڕابوردوودا چەندین بڕیارنامەی نەتەوە یەکگرتووەکانی پشتگوێ خستووە، ئەمەش بەشێوەیەکی سەرەکیی دەگەڕێتەوە بۆ پشتیوانی دیپلۆماسی واشنتۆن.

گۆتێرێس سەرەکی ڕێکخراوی نەتەوە یەکگرتووەکان ڕایگەیاند سەرەڕای ڤیتۆی ئەمریکا واز لە بانگەوازکردن بۆ ئاگربەستی مرۆیی لە غەززە ناهێنێت. ئاماژەی بەوەش دا، "بەداخەوە ئەنجوومەنی ئاسایش نەیتوانیووە ئەو کارە بکات، بەڵام ئەوە نابێتە هۆی ئەوەی بەردەوام نەبم."

چی ئەم بیرۆکەیەی هێنایە ئاراوە؟ لە ئەنجامی جەنگی کۆریا لە ساڵی ١٩٥٠ بیرۆکەی پێشبینیکردنی دەسەڵاتی زیاتر بۆ سکرتێری گشتیی، بە ئەوەی ئەگەری شکاندنی بنبەستێک هەبێت، پەسەندکرا. لەو کاتەدا یەکێتیی سۆڤیەتی پێشوو، ڕێگریی لە هەر بڕیارێکی ئەنجوومەنی ئاسایش دەکرد بۆ وەستاندنی شەڕەکە، ئەمەش وایکرد بڕیارنامەی ٣٧٧ (V) لە ٣ی تشرینی دووەمی ١٩٥٠ پەسەند بکرێت، ئەمەش دوای ئەوە هات کە ئەمریکا توانی پشتگیریی بۆ ئەو بیرۆکەیە دەستەبەر بکات، کە کۆبوونەوەی گشتیی پێویستی بە بەهێزکردن بوو بۆ بەرزکردنەوەی تواناکانی لە پاراستنی ئاسایشی جیهانییدا.

ئەم بڕیارنامەیە پێشتر لە کوێ بەکارهێنراوە؟

ئەم بڕیارنامەیە بەشێوەیەکی بەرفراوان بەکارناهێندرێت، بەڵام لە ماوەی دەیان ساڵدا چەند جارێک بەکارهێندراوە بۆ چارەسەرکردنی چەند ناکۆکییەک، لەوانە قەیرانی کەنگۆ لە ساڵی ١٩٦٠، ململانێی نێوان هیندستان و پاکستان لە ساڵی ١٩٧١ و ئەفغانستانی سەردەمی سۆڤیەت لە ساڵی ١٩٨٠.

تایبەتمەندییەکی هەرە گرینگی بڕیارنامەکە ئەوەیە کە دووپاتی دەکاتەوە کە ئەنجوومەنی گشتیی ئەگەر بە گونجاوی بزانێت، دەتوانێت پێشنیاری بەکارهێنانی هێز بکات، بەڵام بۆ قۆناغی ئێستا ئەمە ئەستەمە، چونکە ئەمریکای گەورەزلهێز لە یارییەکەدایە و وڵاتانی عەرەبیش خەریکی پاراستنی بەرژەوەندییەکانیانن.

بەو پێیە، ئەم بڕیارنامەکە چەندین جار بەکار هاتووە، بەڵام تەنیا جارێک جێبەجێ کراوە، ئەویش لە قەیرانی کۆریادا. بڕیارنامەی ٣٧٧A بە بانگهێشتکردنی دانیشتنێکی بەپەلەی ئەنجوومەنی گشتیی لە ساڵی ١٩٥١ بەهۆی نەبوونی کۆدەنگیی لەنێوان ئەندامانی UNSC بەکارهات و بووە هۆی دەرکردنی بڕیارنامەی ٤٩٨ (V)ی نەتەوە یەکگرتووەکان، کە تێیدا هاتبوو چین لەڕووی سەربازییەوە بەشداریی شەڕی کۆریای کردووە. ئەمەش یەکەمجار بوو، کە نەتەوە یەکگرتووەکان بەهۆی

شەڕەکەوە وەک دەستدرێژکارێک مامەڵە لەگەڵ نەتەوەیەکدا بکات.
ئەم ئەرکەی یەکگرتن بۆ ئاشتیی، جیاوازە لە ئەرکی ئاشتیپارێزیی ڕێکخراوەکە، یان هێزی فریاگوزاریی نەتەوە یەکگرتووەکان (UNEF)، کە یەکەمیان لە ساڵی ١٩٥٦ بۆ چاودێریکردنی هێڵی پێشەوەی نێوان ئیسرائیل و میسر دامەزراوە، UNEFیش ئەرکی شەڕکەری نەبوو و مەبەست لێی بێلایەنکردنی ململانێکان بوو، کە بووە هۆی درووستبوونی یەکەمین هێزی ئاشتیپارێزی نەتەوە یەکگرتووەکان و یارمەتی کۆتاییهێنانی لەشکرکێشیی سێ لایەنەی ئیسرائیل، بەریتانیا و فەڕەنسا بۆ سەر میسر و غەززە.

بۆچی ئەمریکا بەردەوام ڤیتۆی بڕیارنامەی ئاگربەستەکان دەکات؟

واشنتۆن بەردەوام ڤیتۆی هەر بڕیارێکی ئەنجوومەنی ئاسایشی کردووە، کە داوای ئاگربەستی دەستبەجێ و هێنانی بڕێکی بەرچاوتر لە یارمەتییە مرۆییەکان بۆ فەلەستینییە گەمارۆدراوەکان دەکات. ئەمەش هەمان سیناریۆکانی ساڵی ١٩٥٠ی یەکێتی سۆڤیەت دووبارە دەکاتەوە بە درێژەدان و بەردەوامی شەڕ. فرانسیسکا ئەلبانیز، ڕاپۆرتەری تایبەتی نەتەوە یەکگرتووەکان بۆ فەلەستین، ڕۆژی سێشەممە ڕایگەیاند کە "سوپای ئیسرائیل شەڕی هەموو کەسێک و هەموو شتێک دەکات لە غەززە، لە نێویاندا UN و هاوکاتەش ئەڤریل بینەیت بەڕێوەبەری جێبەجێکاری ڕێکخراوی پزیشکانی بێسنوور گوتی: "ئەمڕۆ زۆرینەی جیهان بەیەکەوە ڕاوەستان و داوای کۆتاییهێنان بەم خوێنڕشتن و ئازارەی غەززە دەکات، بەڵام ئەمریکا جارێکی دیکە بە ئەوەی ڕێگە بدات کوشتاری خەڵکی سڤیل لە غەززە بەردەوام بێت ڤیتۆی بڕیارنامەکەی کرد".

ئەی مادەی ٩٩ چییە؟ کەی پەنای بۆ دەبردرێت؟

مادەی ٩٩، سکرتێری گشتیی دەتوانێت هەر بابەتێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، کە بە بۆچوونی خۆی مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی درووست بکات. ئەنتۆنیۆ گۆتێرێس سکرتێری گشتیی نەتەوە یەکگرتووەکان لە ٧/١٢/٢٠٢٣ پەنای بۆ مادەی ٩٩ برد، کە مادەیەکە زۆر بەدەگمەن بەکاردەهێندرێت لە میساقی نەتەوە یەکگرتووەکان، کە دەستەڵات بە سکرتێری گشتیی دەدات "هەر بابەتێک کە بە بۆچوونی ئەو مەترسیی لەسەر پاراستنی ئاشتیی و ئاسایشی نێودەوڵەتیی درووست بکات" بیخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش، هەر بۆیە لە ماوەی سەرۆکایەتییەکەیدا بە یەکەمجار ئەم دەستەڵاتەی بەکارهێنا، هەرچەندە مادەی ٩٩ دەستبەجێ نابێتە هۆی کردەوەی ڕاستەوخۆی نەتەوە یەکگرتووەکان یان ئەنجوومەنی ئاسایش،

بەڵام دەتوانێت پاڵنەرێک بخاتە بەردەم ئەنجوومەنی ئاسایش بۆ پێداچوونەوەی بڕیارنامەکانی پێشووی.
گوتێرێس دەڵێت: "کەمتەرخەمیی نێودەوڵەتیی بەرپرسیارێتی ئەوەیە کە هەموو کاریگەرییەکانی بەکاربهێنێت بۆ ڕێگریکردن لە پەرەسەندنی زیاتر و کۆتاییهێنان بەم قەیرانە"، بانگەشە بۆ ئەوە دەکات کە ئاگربەست تاکە ڕێگەیەکە بۆ گەڕاندنەوەی "ئارامیی و مانەوە" لە غەززە.

فەرمان محەمەد
ئیتاڵیا/ زانکۆی بۆلۆنیا